Рахимова Юлия Сергеевнаның «8D01705 – Шет тілі: екі шет тілі» білім беру бағдарламасы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алуға ұсынған ««Unitandem» жүйесін енгізу арқылы студенттер арасында мәдениетаралық және коммуникативтік құзыреттілікті қалыптастыру (әл-Фараби атындағы ҚазҰУ базасында)» тақырыбындағы диссертациялық жұмысының

АҢДАТПАСЫ

Зерттеудің өзектілігі. Қазақстанның білім беру ортасы контексінде мәдениетаралық және коммуникативтік құзыреттілікті (МКҚ) дамытуды зерттеудің өзектілігі жоғары білім беруді интернационализациялауға және отандық университеттердің жаһандық ғылыми-білім беру саласына интеграциялануына стратегиялық назар аударудан туындайды. Осыған байланысты, шетел тілін оқытудың педагогикалық түрі ретінде тандем әдісін пайдалану ерекше маңызды. Ол тілдік және мәдениетаралық құзыреттілікті дамытуға бағытталған өзара оқуға қатысатын әртүрлі ана тілдеріндегі екі серіктестің жеке немесе онлайн өзара әрекеттесуіне негізделген. Ресми шетел тілін оқытудан айырмашылығы, тандем әдісі мақсатты тілдің ана тілі ретінде сөйлейтіндермен нақты өмірде қарым-қатынас жасауға жағдай жасайды, бұл мәдениеттер арасындағы айырмашылықтар мен ұқсастықтарды тереңірек түсінуге және шетел тілін практикалық меңгеруге ықпал етеді. Тандем әдісі отандық және шетелдік студенттер арасында табиғи диалог платформаларын құру үшін университеттердің көпұлтты ортасының (мысалы, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ) әлеуетін тиімді пайдалануға мүмкіндік береді. Unitandem жүйесін білім беру процесінде әзірлеу және енгізу «елдегі интернационализация» катализаторы ретінде әрекет етеді, шетелге бармай-ақ студенттер арасында үздіксіз мәдениетаралық өзара әрекеттесу үшін бірыңғай цифрлық экожүйені құруды қамтамасыз етеді. Бұл зерттеу тек тілдік дағдыларды игеруге ғана емес, сонымен қатар мақсатты тілдің ана тілі ретінде сөйлейтіндермен тікелей және тұрақты өзара әрекеттесу арқылы студенттердің мәдениетаралық және коммуникативтік құзыреттілікті дамытуға, сондай-ақ білім беру процесіне цифрлық технологияларды енгізуге ықпал ететін жағдайлар жасауға көмектеседі.

Зерттеудің нысаны – жоғары оқу орнында шетел тілін оқыту үдерісі.

Зерттеу пәні – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің тіл мамандығы бойынша оқитын студенттерінде «Unitandem» жүйесін қолдана отырып, тандемдік оқытуға негізделген мәдениетаралық және коммуникативтік құзыреттілікті дамыту әдістемесі.

Зерттеудің мақсаты – тандем әдісін қолдана отырып шетел тілін оқыту және Unitandem жүйесін енгізу аясында тіл студенттерінің мәдениетаралық және коммуникативтік құзыреттілігін дамытудың теориялық тұрғыдан негізделген және іс жүзінде тексерілген моделін әзірлеу.

Осы мақсатқа сай зерттеу **міндеттері** туындайды:

− шетел тілі білімінің қазіргі заманғы парадигмасы аясында «мәдениетаралық және коммуникативтік құзыреттілік» ұғымын нақтылау және оның құрамдас бөліктерін анықтау;

− тандем әдісіне негізделген мәдениетаралық және коммуникативтік құзыреттілікті табысты дамытудың психологиялық-педагогикалық шарттарын анықтау;

− тандем әдісін қолдана отырып, тіл студенттерінің мәдениетаралық және коммуникативтік құзыреттілігін дамытудың интегративті моделін әзірлеу;

− мәдениетаралық және коммуникативтік құзыреттілікті дамыту мақсатында тандем курсының дидактикалық мазмұнын тұжырымдау және негіздеу;

− әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың оқу процесіне Unitandem жүйесін әзірлеу және енгізу;

− Unitandem жүйесін енгізу арқылы мәдениетаралық және коммуникативтік құзыреттілікті дамыту үшін ұсынылған интегративті модельдің тиімділігін эксперименталды түрде тексеру және дәлелдеу.

Зерттеудің болжамы. *Егер* тілдік мамандықтар студенттерінің мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру лингвоәлеуметтік-мәдени ортада, тандем-әдіс жағдайында және «Unitandem» жүйесін қолдану арқылы жүзеге асырылса, *онда* олардың өзге мәдениет өкілдерімен барабар өзара әрекеттесуге дайындығы мен қабілеті қалыптасады. *Өйткені* бұл үдерісте құзыреттілікке негізделген және тұлғалық-бағдарланған тәсілдер іске асырылады.

Зерттеудің жетекші идеясы. Құзыреттілікке негізделген және тұлғалық-бағдарланған тәсілдер студенттердің мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілігін лингвоәлеуметтік-мәдени орта жағдайында тандем-әдіс пен «Unitandem» жүйесі арқылы қалыптастыру үдерісінде іске асырылады. Бұл тілдік білімді теориялық тұрғыдан меңгеруден білім алушылардың барабар мәдениетаралық өзара әрекетке практикалық дайындығына көшуін қамтамасыз етеді. Аталған үдеріс студенттердің өзіндік коммуникативтік тәжірибесін рефлексивті талдауын жандандыру, диалогті басқарудың компенсаторлық стратегияларын меңгерту және шынайы тілдік серіктестікті қарқындату арқылы жүзеге асады.

Зерттеудің әдіс-тәсілдері. Диссертацияда келесі зерттеу әдістері қолданылды, атап айтқанда, теориялық әдістер: отандық және халықаралық ғылыми-педагогикалық әдебиеттерді зерттеу, Қазақстан Республикасы Жоғары білім министрлігінің нормативтік және бағдарламалық құжаттамасын талдау; жалпы ғылыми әдістер: талдау, синтез, жіктеу және модельдеу; эмпирикалық әдістер: бақылау, сауалнамалар, сұхбаттар, тестілеу, эксперименттер және зерттеу нәтижелерін статистикалық талдау.

Зерттеу базасы. Тәжірибелік зерттеу Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-да тіл өнері мамандығы бойынша оқитын 96 студентпен жүргізілді, бұл олардың болашақ кәсіби мансабы үшін мәдениетаралық және коммуникативтік дағдыларды дамытуға деген жоғары қажеттілігін көрсетеді.

Зерттеудің теориялық-әдіснамалық негізідері:

– жоғары мектептің тілдік педагогикасына қатысты мәдениетаралық коммуникация теориялары (С.С.Кунанбаева, А.М.Иванова, М.К.Кармысова, А.К.Артыкбаева, Т.К.Саттаров, П.К.Елубаева, С.Г.Тер-Минасова, И.И.Халеева, M.Byram, A.Fantini, D.Deardoff, В.Г.Елизарова, И.Л.Плужник және т.б.);

– шеттілдік білім беруді құзыреттілік тұрғысынан модельдеу (И.А.Зимняя, А.В.Хуторской, В.В.Краевский, С.С.Кунанбаева, Д.Н.Кулибаева, А.Т.Чакликова, Л.А.Верещагин, Н.И.Алмазова);

– құзыреттілік тәсіл (А.В.Хуторской; И.А.Зимняя; В.Д.Шадриков; В.А.Болотов, В.В.Сериков);

– коммуникативтік-әрекеттік тәсіл (Э.Г.Азимов, Н.Д.Гальскова; Г.В.Рогова; Е.Н.Соловова; А.Н.Шамов; А.Н.Щукин және т.б.);

– мәдениеттанымдық тәсіл (М.М.Бахтин, В.С.Библер, И.Ю.Марковина, А.П.Садохин, Ю.А.Сорокин, И.И.Халеева);

– тұлғалық-әрекеттік тәсіл (И.А.Зимняя);

– тұлғалық-бағдарланған тәсіл (И.Л.Бим; Т.Ю.Тамбовкина және т.б.);

– мәдениеттер диалогы тұжырымдамасы (М.М.Бахтин; В.С.Библер, О.Н.Куракина, В.В.Сафонова).

Диссертациялық зерттеудің ғылыми жаңалығы келесідей:

− мәдениетаралық және коммуникативтік құзыреттілікті ұғымы нақтыланды және оның компоненттері серіктестер арасындағы дербес өзара әрекеттесу шарттары үшін анықталды;

− тандемдік оқыту кезінде студенттердің МКҚ тиімді дамуын қамтамасыз ететін психологиялық және педагогикалық шарттар жиынтығы анықталады;

− тандемдік әдіспен МКҚ дамытуға бағытталған интегративті оқыту моделі ұсынылады, оның құрамына құрылымдық компоненттер, іске асыру кезеңдері және диагностикалық құралдар жүйесі кіреді;

− тандемдік оқытуда студенттердің МКҚ дамытуға бағытталған курстың дидактикалық мазмұны әзірленіп, ғылыми тұрғыдан негізделеді;

− «Unitandem» жүйесі әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-да tandem.kaznu.kz веб-сайтында оқу процесіне енгізілді;

− «Unitandem» жүйесін қолдана отырып, МКҚ құрудың авторлық интегративті моделінің тиімділігі эмпирикалық түрде дәлелденді.

Зерттеу жұмысының теориялық-практикалық маңызы. Зерттеудің теориялық маңыздылығы шетел тілін оқыту контексінде МКҚ-тің тұжырымдамалық негізін нақтылауда, тандем әдісін мәдениетаралық өзара әрекеттесудің педагогикалық моделі ретінде түсінуді кеңейтуде және оны МКҚ дамытуда қолданудың педагогикалық негіздерін анықтауда жатыр.Зерттеу жұмысының маңыздылығы жоғары оқу орындарындағы оқу процесінде, сондай-ақ қосымша шетел тілі білім беру жүйесінде әзірленген модельді, алгоритмді, оқу материалдарын және Unitandem цифрлық жүйесін пайдалану мүмкіндігінде жатыр. Диссертация материалдарын шетел тілі мұғалімдеріне, білім беру бағдарламаларын әзірлеушілерге және цифрлық оқу ресурстарын әзірлеушілерге шетел тілдері мен мәдениетаралық коммуникация бойынша курстар мен оқу

материалдарын жобалау кезінде, сондай-ақ мәдениетаралық тапсырмаларды олардың оқу бағдарламаларына енгізу үшін ұсынуға болады. Бұл зерттеудің нәтижелері әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінде және басқа да жоғары оқу орындарында халықаралық білім беру бағдарламаларын одан әрі зерттеу және жетілдіру үшін негіз бола алады.

Қорғауға ұсынылатын тұжырымдар:

1. Мәдениетаралық және коммуникативтік құзыреттілікті лингвистикалық, коммуникативтік (дискурсивті, социолингвистикалық, стратегиялық) және мәдениетаралық (әлеуметтік-мәдени, әлеуметтік, рефлексивті) компоненттер арқылы құрылымдалған тұтас жүйе ретінде қарастырылады, олар медиациялық компонентпен біріктірілген, жүйе құрушы механизм ретінде әрекет ететін, мағыналарды түсіндіру және үйлестіру арқылы мәдениетаралық өзара әрекеттесуде өзара түсіністікті қамтамасыз ететін.

2. Тандем әдісінде мәдениетаралық және коммуникативтік құзыреттілікті тиімді дамыту процесі бірқатар психологиялық және педагогикалық шарттарды сақтауды талап етеді: сенімді атмосфераны құру; институционалдық реттеу; әдістемелік қолдау; педагогикалық ықпал ету; мәдениетаралық бағытталған білім беру мазмұны; және рефлексивті және медиациялық дағдыларды дамыту. Бұл шарттар тандемді қарым-қатынастың бос уақыт түрінен бақыланатын білім беру ортасына айналдырады.

3. Тандем әдісіне негізделген мәдениетаралық коммуникациялық дағдыларды дамытудың авторлық моделі «елдегі интернационализация» стратегиясының технологиялық негізі ретінде «Unitandem» цифрлық ортасы арқылы жүзеге асырылатын интегративті лингводидактикалық жүйені білдіреді. Әдістеме мәдениетаралық диалогтың, мәдени сәйкестіктің және төзімділіктің негізгі қағидаттарына, сондай-ақ тандемдік оқытудың нақты қағидаттарына: өзара түсіністік, дербестік және міндетті рефлексияға негізделген. Бұл қағидаттардың өзара байланысы функционалдық компоненттердің үштігі арқылы жүзеге асырылады: процедуралық (модульдік тақырыптық жоспарлау арқылы кезең-кезеңімен жүзеге асыру), мазмұндық-қолдау (тірек парақтары/қалқалау арқылы дидактикалық қолдау) және бақылау-рефлексиялық (тандемдік күнделік). Бұл жүйе студенттердің жинақталған тілдік ресурстарын тиімді түрде жүзеге асыруды және оны белсенді медиация стратегияларына айналдыруды қамтамасыз етеді, бұл мәдениетаралық коммуникация дағдыларының сапалық өсуіне және студенттердің тең мәдениетаралық диалогқа дайындығын қалыптастыруға әкеледі.

4. Тандем әдісін қолдана отырып, студенттердің мәдениетаралық және коммуникативтік құзыреттілігін дамытуға арналған дидактикалық қолдау - бұл өздігінен пайда болатын коммуникативтік тәжірибені басқарылатын білім беру іс-әрекетіне айналдыратын бейімделгіш қолдау жүйесі. Оқу-әдістемелік қолдау модульдік тақырыптық мазмұнды, дидактикалық қолдау жүйесін және тандем күнделігі түріндегі рефлексияны дамыту құралдарын қамтиды. Мазмұнның ғылыми негізделген құрылымы студенттерге түсетін когнитивтік жүктемені азайтады және теориялық тілді меңгеруден өнімді мәдениетаралық мәселелерді

шешуге көшуге жағдай жасайды, бұл студенттердің тілдік әлеуетін тұрақты мәдениетаралық және коммуникативтік құзыреттілікке айналдырудың алғышарты болып табылады.

5. Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-да оқу процесіне Unitandem жүйесін енгізу «елдегі интернационализация» стратегиясын жүзеге асырады, қазақстандық студенттерге тандем әдісін интеграциялау арқылы мәдениетаралық қарым-қатынасқа қол жеткізуді қамтамасыз етеді, стихиялық мәдениетаралық байланыстарды мәдениетаралық және коммуникативтік құзыреттілікті дамытудың жүйелі процесіне айналдырады және университет ортасында қолжетімді мәдениетаралық өзара әрекеттесудің шекараларын кеңейтеді.

6. Автордың мәдениетаралық және коммуникативтік құзыреттілікті дамытуға арналған интегративті моделінің тиімділігі эксперименттік топтардағы студенттер арасында зерттелген құзыреттіліктің барлық компоненттерінің статистикалық тұрғыдан айтарлықтай артуымен расталады. Мәдениетаралық коммуникацияның, Unitandem цифрлық платформасы және дидактикалық қолдау жүйесі синергиясы тілдік білімнің сандық жинақталуынан медиативтік, рефлексивті, әлеуметтік және стратегиялық дағдылардың сапалық дамуына көшуді жеңілдететіні анықталды. Эксперименттік оқыту нәтижелері әзірленген модельдің «елдегі интернационализация» стратегиясын іске асырудың тиімді құралы екенін, тандем әдісін қолдана отырып, психологиялық және тілдік-мәдени кедергілерді жүйелі түрде жеңуге мүмкіндік беретінін растайды.

Зерттеу жұмысының мақұлдануы. Зерттеу нәтижелері бойынша барлығы 5 мақала жарияланды, оның ішінде, 1 мақала Scopus деректер базасына енетін нөлдік емес импак-факторлы халықаралық ғылыми басылымда жарық көрді. Сонымен қатар Қазақстан Республикасының Білім және Ғылым министрлігі Білім және Ғылым саласындағы Бақылау комитеті бекіткен тізімге енетін журналдарда 3 мақала жарияланды және диссертацияның негізгі қорытындылары мен нәтижелері бойынша 1 мақала отандық және шетелдік халықаралық конференция материалдарында жарияланды.

Диссертацияның құрылымы. Диссертациялық жұмыс кіріспеден, 3 бөлімнен, қорытынды мен пайдаланылған әдебиеттер тізімінен тұрады